

Gerçekçi sanattan yana, aydınlanma yolunda, insanın insanı sömürmediği, ayrımcılığın, ayrıcalıkların, din istismarı ve cinsiyetçi yaklaşımların olmadığı, eşitlikçi, barışçıl bir dünya istiyoruz... Tarafsız değiliz...

15-16 Haziran 1970

COŞKUN AKAN SEL GİBİ...

Bu tarihi direnişi anımsamak ve tarihe yeniden bakarak küçük de olsa ışıklı bir yol açmak istedik.

15-16 Haziran eylemleri Türkiye'deki sınıf mücadelesi tarihinin en önemli sayfalarından biri olarak tarihte yerini almıştır. İstanbul'dan başlayarak Türkiye'ye yayılan en büyük işçi eylemiydi. O gün işçi sınıfının gücü ve neler yapabileceği patronlar ve patronların kurdurduğu Meclis'ce tüm çıplaklığıyla görülecekti.

İşçiler neden ayaklandı? 1960 Anayasası'nın getirdiği özgürlüklerle DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) örgütlü gücünü giderek arttırmakta, sarı sendika Türk-İş'se kan kaybetmekteydi. Her geçen günde de yeni bir işyerinin işçi yetkilerini DİSK'e kaptırmaktaydı. DİSK, 1967'de gerçekleşen kuruluşunun üzerinden geçen üç sene boyunca örgütlü olduğu işyerlerinde direniş kararı almaktan çekinmiyordu. Sendikanın başında Kemal Türkler vardı.

Bir sınıf sendikasıyla karşı karşıya kalan patronların ve gücünü kaybeden sarı sendikanın girişimleriyle, DİSK'in önünü tıkayan ve Türk-İş'in tekeline garanti altına alan yeni sendika yasası TBMM'ye geldi. Bu doğrultuda, ilk olarak 1969 öncesinde Türk-İş tarafından hazırlanan bir yasa tasarısı meclise sunuldu. Yeni yasa tasarısı, toplu sözleşme yapılabilmesi için işyeri ölçeğinde %51 olan temsil zorunluluğunu, sektör ölçeğinde %51 yaparak, DİSK'i toplu sözleşme yapamaz hale getirmeyi ve yok etmeyi amaçlıyordu. Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin işbirliğiyle kabul edildi. Yapılan değişiklik, işçilerin sendika seçme özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlamakta, sendika değiştirmeyi güçleştirmekteydi. Yasa taslağı 11 Haziran 1970'te Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın onaylamasıyla yürürlüğe girdi. Kanunlaşan tasarı esas olarak Türk-İş'ten DİSK'e işçi akışını önlemeyi amaçlamaktaydı. DİSK ve ona bağlı sendika-

Yollar Bizimdir / 1

Coşkun Akan Sel Gibi /2

Efruz Bey (Roman)
Suna Can/ 4

Katılımcı Yorumları
Şükran Ceyhan / 8
Hüray Kılıç / 8
Aydın Karaküçük/ 9
Gülay Yeşilipek / 9

Yaku (Sinema)
Aydın Karaküçük / 10

Katılımcı Yorumları
Şükran Ceyhan / 15
Ayşe Mutlu / 15

Kitap Tanıtım
Zincirli'den Eserlerimizin Götürülüşü-Osman Hamdi Bey'in Öteki Yüzü
Hüray Kılıç / 16

Kesin Dönüş (Öykü)
Sevdiye Kurucu / 17

Bıçak Kemikte (Şiir)
Hasan Hüseyin Korkmazgil / 20

lar yeni yasaya tepki gösterdiler. Türkiye İşçi Partisi de söz konusu yasa değişiklikleri için Anayasa Mahkemesi'ne dava açtı.

Son bir buçuk yıldır bazı büyük fabrikalarda çeşitli işçi hareketleri ve direnişleri sürmekteydi. Birçok fabrikada ve işçi semtlerinde gerginlik artmıştı. 15 Haziran 1970'te patlak veren olaylar da bir kıvılcım oldu. DİSK'li sendikacılar ve yöneticilerle İstanbul'un Anadolu yakasında Kartal ilçesinden başlayan yürüyüşe katılan işçilerle Ankara Asfaltı (E-5 karayolu) boyunca ilerlerken, kendilerine başka fabrikalardan da katılanlar oldu. Göztepe'de Otosan ve DMO işçileriyle birleşildi. Bir başka kol da Beykoz ilçesinden ilerledi. Paşabahçe, Üsküdar kollarıyla birleşildi. 16 Haziran'da da Gebze'den yola çıkan işçiler Kartal'dan gelen işçilerle Bağdat Caddesinde birleşip Kadıköy Meydanı'na ulaştılar. Burada yaşanan şiddetli çatışmalarda polis silah kullandı. Kaymakamlık binası ve polis arabaları ateşe verildi ve Adalet Partisi binaları tahrip edildi. Yaşanan çatışmalarda beş kişi öldü, ikiyüze yakın kişi yaralandı.

Avrupa Yakası'nda ise 15 Haziran 1970'te, Bakırköy-Topkapı-Sağmalcılar yolunda yürüyüş yapıldı. 16 Haziran'da da, kentin Topkapı dışındaki kesimlerinden gelen kollar birleşip, Aksaray üzerinden önce Sultanahmet'e, oradan Cağaloğlu ve vilayetten (valilik) geçip Eminönü'ne geldiler.

Valilik Haliç üzerinde yer alan o zamanki iki köprüyü de açtırarak, eylemcilerin Beyoğlu tarafına geçmesini engelledi. Levent ve Beyoğlu'nda da küçük yürüyüş kolları oluşmuştu.

Gösterilere yetmiş beş bin dolaylarında işçi katıldı. Gösterilen tepki esas olarak DİSK üyesi işçilerden geldiği halde, yürüyüşlere çok sayıda Türk-İş işçisi de toplu halde katıldı.

Olayların birinci günü akşamı Bakanlar Kurulu altmış günlük bir sıkıyönetim ilan etti. DİSK ve bağlı sendikaların yöneticilerinin pek çoğu sıkıyönetim mahkemelerince tutuklandılar ve yargılandılar. Kadıköy'de meydana gelen olaylarda iki işçi, bir polis ve bir esnaf

yaşamını yitirdi. 16 Haziran'da Ankara, Adana, Bursa ve İzmir'de de küçük çaplı olaylar oldu

Olayların ardından CHP'de Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi de söz konusu yasa değişikliklerini iptal etti.

15-16 Haziran eylemleri, Türkiye işçi sınıfının en görkemli kalkışmasıdır. Sermaye cephesinde yarattığı korku öylesine büyük oldu ki, çok sayıda patron devrim olacağı korkusuyla Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldı.

15-16 Haziran, geriye unutulmayacak dersler bıraktı. Özellikle sol siyasi partiler için Türkiye'deki geniş çaplı ilk büyük işçi sınıfı eylemi olduğu için önem taşır.

* İşçi sınıfı 15-16 Haziran kalkışmasının en sert karşılığını 1 Mayıs 1977'de Taksim Meydanı'nda aldı. O gün 1 Mayıs'ı kutlamak için Taksim'de toplanan emekçilerin üstüne açılan ateş sonucu çıkan panikte 34 kişi ezilerek hayatını kaybetti, yüzlerce kişi yaralandı.

* 1977'yi izleyen yıllarda 1 Mayıs'ta Taksim emekçilere yasaklandı...

* İşçi sınıfı, 1977'dan sonra ancak 2010'da yeniden Taksim'de 1 Mayıs kutlaması yapabildi. O günlerin sözde özgürlük ortamında Taksim 2011 ve 2012 yıllarında da kutlamalara açıldı. 2013'de Taksim işçi sınıfınının 1 Mayıs kutlamalarına yeniden kapatıldı.

* Tüm bu süreç içinde... yani 50 yılı aşkın sürede işçi sınıfının hakları teker teker budandı. Sendikasılaştırma hız kesmeden sürülüyor. Haklarını savunacak sendikaya üye olduğu için işten atılan işçi haberlerini sık sık duyar olduk.

* Emekçilerin milli gelirden aldığı pay adım adım geriledi. Bugün asgari ücret bırakın yoksulluk sınırını... açlık sınırındadır. Son beş yıla bakarsak... işgücünün GSYH (Gayri-safi Yurtiçi Hasıla) içindeki payı 2019'da yüzde 31,3'den 2022 yılında % 23,6'ya düşerken, aynı dönemde patronların payı %42,7'den % 48,1'e yükselmesi... bize çok açık bir fotoğraf göstermektedir.

* Türkiye, sermayeye cennet... emeğe cehennem olmayı sürdürüyor...

16/12/2023 tarihinde irdelendi.

EFRUZ BEY*
Ömer Seyfettin

Suna CAN

Her Çağın İnsanı "Efruz Bey"

Ömer Seyfettin, 36 yıllık yaşamına pek çok öykü sığdırmıştır. Daha çok olay öykücülüğüyle tanınan *Ömer Seyfettin* Osmanlı Devleti'nin son döneminde 1884'te Balıkesir'in Gönen ilçesinde doğmuş, Cumhuriyet'in kuruluşunu göremeden 1920'de İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. *Artı Kültür Sanat Grubu*'muzun belirlediği *Ömer Seyfettin*'in *Efruz Bey* romanına gelinceye kadar ilkokul dönemimde okuduğum *Diyet*, *Kaşığı*, *Bomba*, *Falaka* öykü kitaplarından başka hiçbir eserini okumamıştım. Farkında olmadan bende *Ömer Seyfettin*'in kitapları, çocuk kitapları olarak zihnime kazınmış. Hatta okuma grubumuzun bu kitabı seçmesi üzerine ses çıkarmamış ama içimden burun kıvrımıştım. Ne zaman ki *Efruz Bey* romanını okudum, çocuk edebiyatına sığdırılmayacak bir eser olduğunu ve *Ömer Seyfettin*'e haksızlık ettiğimi anladım.

Artı Kültür Sanat Grubu'muzun *Yoldaş Pançuni* ile *Efruz Bey* eserlerini peşi sıra okumamızı öneren *Gülay Yeşilipek* arkadaşımızın ne kadar haklı olduğunu gördüm/gördük. Her iki eser Osmanlı'nın son dönemlerini farklı karakter ve ideolojik açıdan ele almak-

tadır. *Yoldaş Pançuni* ile *Efruz Bey* zıt karakterler gibi görünmekle birlikte birbirinin aynısı.

II. Meşrutiyet Dönemi'nden başlayarak Osmanlı'nın son zamanlarını anlatan romanda *Efruz Bey*, siyasetten, bilime, felsefeden eğitime, köy hayatından Türkçülük'e uzanan yolda atmadığı adım, gitmediği yol kalmamıştır. *Efruz Bey*'in eylemlerinde, değişken kişiliğinde o dönemin toplum yapısı ve toplumda ön planda olan kişiler toplanmıştır.

Dil ve Anlatım

"Tabii lisan, konuşulan lisandır" ilkesini benimseyen *Ömer Seyfettin*'in bu eserde kullandığı dil, o günkü halkın günlük konuşma dilidir. Romanın kullanılan dili sade, akıcı ve anlaşılırdır. Bu yüzden eser bugün bile rahatlıkla okunabilmektedir. Üçüncü tekil kişi ağzıyla yazılmıştır. Yalnız 3. bölüm 1. tekil kişi ağzıyla, yazarın bizzat kendi ağzıyla yazılmıştır. Olaylar *Efruz Bey* kişiliğinde abartılı anlatılmış olup ironiktir. Romanda geçen karakterler, karikatürize edilerek mizahi bir dille anlatılmıştır.

Ömer Seyfettin'in "fantezi roman" diye tanımladığı bu eser, birbirinden bağımsız gibi görünen öykülerden oluşmuş gibi görünmekle birlikte bir sonraki öyküye *Efruz Bey* karakteriyle bağlanmıştır.

Örge

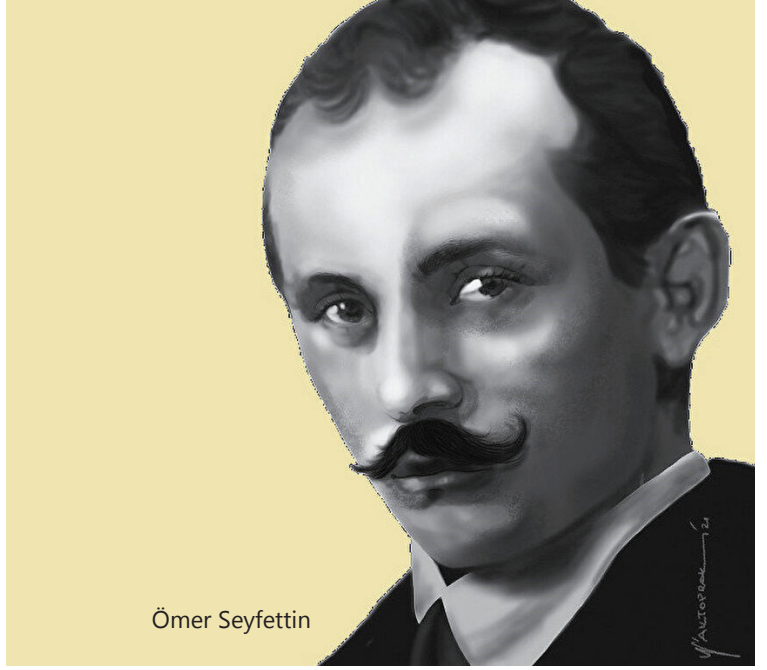
Efruz Bey romanı, *Hürriyete Layık Bir Kahraman*, *Asiller Kulübü*, *Bilgi Bucağı'nda*, *Açık Hava Mektebi* ve *Beyaz Serçe* olmak üzere beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm olan *Hürriyete Layık Bir Kahraman* yazarın sağlığında, Aralık 1919 tarihinde *Vakit* gazetesinde yayımlanmıştır. 2. ve 3. bölümler *Vakit* gazetesinde, 4 bölüm *Resimli Ay* dergisinde (Şubat-Mart 1927) yayımlanmış olup 5. bölüm hiç yayımlanmamış, karalamaları dahi bulunamamıştır.

Bu beş bölümden ayrı olarak yazarın sağlığında yayımlanan "Tam Bir Görüş" ile "İnat" öykülerinin kahramanlarının da "Efruz Bey" olduğu kitapta "Romanın Konusu" bölümünde belirtilmektedir.

Karakterler

Başkarakterimiz Ahmet Bey'dir. Romanın her bölümünde farklı bir karakter olarak çıkan Ahmet Bey tipik bir karakteri canlandırmaktadır. *Hürriyete Layık Bir Kahraman* bölümünde kimilerine göre padişahın gönderdiği bir bey, kimilerine göre bir hafiye, kimilerine göre Jön Türk'tür. Bulduğu kaba göre şekillenen karakteriyle, ortam neyi gerektiriyorsa onu savunan kişiliğiyle kendini var eden biridir. Kendi cahilliği dışında "her şeyi bilen, her konuya hakim olan" Ahmet Bey, çalışma arkadaşlarını küçük görüyordu. Gazete sayfasında Kanuni Esasi yazısını görmesiyle olaylar zinciri başlar. Azılı bir hürriyet yanlısı olmuş, "Yaşasın hürriyet!" diye bağırmaya başlamış, hürriyetperverlik konusunda *Namık Kemal* ve *Mithat Paşa* onun gerisinde kalmıştır. Oysa Ahmet Bey; savunduğu Kanuni Esasi, Jön Türkler, hürriyet kavramlarının tam anlamıyla ne olduğunu bilmeden bir gün içinde Jön Türk kesilmişti. Dahası yirmi dört yaşında olmasına karşın, yirmi yıl kazma kürekle tünel kazıp sarayın bahçesine girişini çevresindeki müsteşarlara, müdürlere, çalışma arkadaşlarına anlatması, onların Ahmet Bey'i ağız açık dinlemesi trajikomiktir.

Ahmet Bey, Jön Türk olduktan sonra kendi adını yakıştıramayıp, kendine yakışır bir ad arayışına girer. Kendisini hükümdarlarla, ünlü kahramanlarla, devrimcilerle bir tutar. Onlardan esinlenerek bir ad bulmaya çalışır.

Ömer Seyfettin

En sonunda sözlükten isim bulmaya çalışırken efruz sözcüğüne takılır. Aydınlatan, parlatan anlamına geldiğini görüp beğenir ve bu ismi kendine uygun görür. Bundan böyle artık adı Efruz'dur. Annesine, dadısına, evin hizmetlisine yani herkese adının Efruz olduğuna inandırmaya çalışır. İlk başta kendisi inanır.

Nişantaşı'nda annesiyle birlikte yaşayan Ahmet Bey, annesinin evinde kalmakta onun maaşını yemektedir. Annesi olmasa, kendi maaşı ona hiç yetmeyecektir. Çünkü kendisi caka satmasını seven, abartılı söylemleriyle olduğundan farklı görünen/görünmeye çalışan, şan şöhret peşinde, çıkarına göre hareket eden biridir.

Kitabın ikinci bölümü *Asiller Kulübü*'nde (Asilzadeler) Efruz Bey'in ne kadar asil olduğu; "Asalet yalnız kanında değil; etlerinde, sinirlerinde, lenfalarında, rielerinde ve böbreklerinde, hatta kemiklerinde, kemiklerinin içindeki iliklerinde kaynıyordu" sözleriyle abartılı, ironik bir şekilde yazar tarafından vurgulansa da tam tersi söylenmek istenmiştir. Efruz Bey, başta kendisi tam anlamıyla asil olduğuna inanmamaktadır. Yazar bura-

da halk için niteliğin, derinliğin, bilginin değil niceliğin, sıklığın, görünüşün, gösterişin önemli olduğunu; onun peşinden gittiğini gösterir.

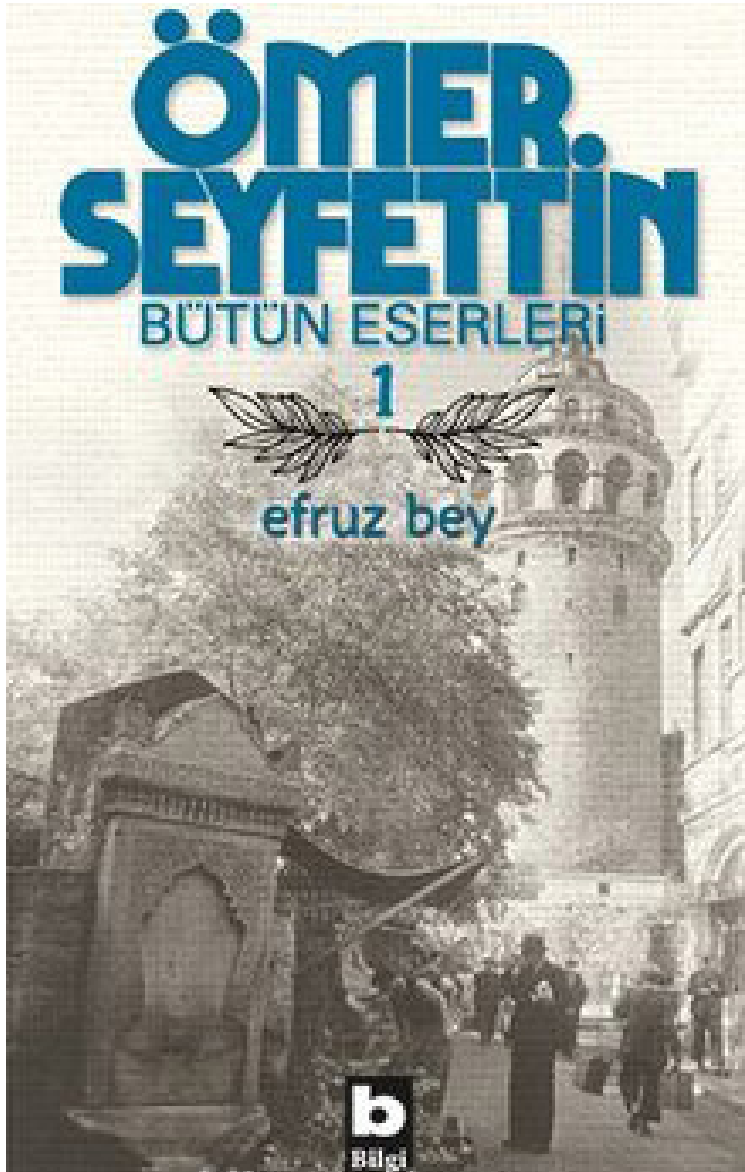
Tam Bir Görüş adlı bölüm "Çok bilen çok yanılır!" atasözünüyle başlar. Bu bölümde Efruz Bey, kendisini sosyolojiye adar. Ancak bu bölümde "...İlim kitaplarda ise, irfan hayattadır. Biz "alim" olmaya "arif" olmayı tercih edenlerdeniz... Unutma ki, hakikat kitapta değil, hayattadır" diyen bir kesimle arkadaş olur. Onlarla takılmaya başlar. Efruz Bey, şehirliler ile köylüleri karşılaştırıp bütün kötülüklerin, ahlaksızlığın şehirden çıktığını, köylülerin iyi,

cömert, yiğit, konuksever, saf ve temiz olduğunu vurgular. Arkadaşlarıyla köye gitmeye karar verirler. Ancak arkadaşlarıyla gittiği köy kahvesinde hayal kırıklığına uğrar. Yalnız o köyden olmayan bir çingene çocuk onlara yardım etmiş, yol göstermiştir. Bu bölümde de Efruz gibilerin gerçeklikten, hayattan, halktan kopuk olduğunu görmekteyiz.

Bilgi Bucağı'nda Efruz Bey, yeni bir kimlikle karşımıza çıkar. Artık o, sıkı bir milliyetçi, iyi bir dilci ve bilgin bir tarihçi olarak karşımızdadır. Halka her konuda konferanslar verir. Kitap okumaktan uzak, bilgiçlik taslayan Efruz Bey, verdiği konferanslarda kataloglardan baktığı yazarların, filozofların sözlerini kendi sözleriymiş gibi halka aktarır. "Enayi" olarak tanımladığı halka bir gecede yirmi kitap okuduğunu, gerçeklikle bağlantısı olmayan, tutarsız, kendini yalanlayan sözler söyler. Halk bunu sorgulamadan, Efruz Bey'in sözlerini eleştirmeden ağız açık bir şekilde dinler, Efruz Bey'i omuzlarda taşır.

Açık Hava Mektebi bölümünde Efruz Bey Avrupa'ya eğitim için gitmek istemiş ancak hangi konuda eğitim alacağını bilememektedir. Bunun için Müfat Bey'in yanına gider. Müfat Bey Aksaray'da "Tıfıl Kovuğu" adını verdiği okulun müdürüdür. Efruz Bey, Müfat Bey'e: "Kitap bile olmasın, öyle şifahi bir ilim! Zira gözlerim artık yoruldu" der. Müfat Bey bu durumu şaşkınlıkla karşılar. İlk kez "kitapsız bir ilim arayan adama" rast gelmiştir. İlk kez böyle bir şey duymuştur.

Efruz Bey Avrupa'ya gidememiş, çevresine Avrupa'ya gitmiş izlenimi vererek iki ay annesinin

evinden çıkmamıştır. "Avrupa'dan döndüğünde" pedagoji eğitimi aldığını söyler herkese. Artık iyi bir pedagoğ, iyi bir eğitimci olduğunu düşünür dahası buna inanır. İlk işi var olan pedagoğları yerer, meslektaşlarına saldırır. İlk önce Müfat Bey'e saldırır. Eğitim sistemini kökünden değiştireceğini söyleyerek, kitapsız eğitimden söz eder.

Kasımpaşa'daki "Maşrık-ı Envar-i Maarif-i Osmani" mektebinin müdürünün "Okutan okumaz!" sözünü düstur edinir. Bir eğitimci de olmaması gereken bütün özellikler Efruz Bey'de toplanır. Paralı okuyan zengin öğrencilerin yaptıkları hataların bedelini parasız okuyan yoksul öğrencilerin cezalandırılarak ödemesi eğitim sistemindeki eşitsizliği de göstermektedir.

İtki

Şan şöret peşinde koşma, toplumda yer edinme, beğenilmeyi çok istemesi Efruz Bey'in itkisidir. Ancak bunun için bilgi ve birikiminin yetersiz olması onu durduramamış tam tersine halkın cahilliğinden yararlanarak kurnazlıkla, retorikle bunun üstesinden gelmiştir.

Uzam ve Zaman

Olaylar; Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet Dönemi'nden son dönemlerine kadar olan süreçte, genel olarak İstanbul ilinde geçmektedir. İstanbul'un Nişantaşı, Aksaray, Alibeyköy, Kasımpaşa semtlerinde geçmektedir. Yalnız 4. Bölümde anlatılanlar "Bilgi Bucağı'nda" öyküsü Anadolu'da Bucak ilçesinde cereyan etmektedir. Bu Bucak ilçesinin Burdur iline ait olduğunu düşünüyorum.

Nesnelerin Birliği

Hürriyet: Kanuni Esasi'nin yayımlandığını duyduğu andan itibaren Efruz Bey, hürriyet sözcüğünü hiç ağızdan düşürmemektedir. Olaylar bunun üzerine örülmektedir. Hürri-

yet sözcüğü ile Osmanlı'nın önceki zamanlarındaki istibdat dönemine, toplum yapısına vurgu yapılmaktadır.

Efruz: Ahmet Bey'in aydınlatan, parlayan kısaca "aydın" anlamına gelen Efruz adını alması rastlantısal değildir. Burada yazar, o dönemin hayattan, toplumdan, gerçeklikten kopuk sözde aydınlarına gönderme yapmaktadır.

Kitap: Osmanlı'nın son dönemlerini anlatan *Ömer Seyfettin*, ülkenin düzelmesini isteyen bilimden, toplumdan uzak "aydın"ların çabalarını; boş, tutarsız girişimlerini "kitapsız ilim"le anlatmaya çalışır. Kitap her seferinde tozlu raflara itilir ya da köprü altına saklanır.

Halk: Dönemin "aydın"larının kuklası olmuştur halk. Onların ağızlarından çıkan her şeyi sorgusuz sualsiz inanmış, onlara biat etmiş, onları kurtarıcı bilmiştir.

İzlek

Bu romanın izleği aydınlanmamış toplum, cahil kalmış/cahil bıraktırmış toplum; bulunduğu kötü durumdan kurtulmayı değil kurtarılmayı, bir kurtarıcıyı bekler. Gördüğü en küçük bir ışığın peşinden, ilerisini gerisini düşünmeden koşup onu kurtarıcı ilan eder. Aynı toplum üç gün içinde önceki kurtarıcıyı unuttur. Kendisine daha cazip gelen başka bir kurtarıcının peşinden gider.

Toplumsal Çözümleme

Ömer Seyfettin, Efruz adını verdiği başka karakterinde aslında toplumda aydın kimliğine bürünüp, hiçbir konuya tam anlamıyla hakim olamayan, toplumdan uzak, şarlatan olan sözde aydınlarla gönderme yapmaktadır.

Yazar; II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki Osmanlı toplum yapısını, siyasi gücün baskısıyla doğruyu bildiği halde söylemeyi cesaret edemeyen, hiç sorgulamayan, düşünmeden hareket eden, hiçbir şey bilmeyen kişilerin söylemlerine kapılarak onların peşine takılıp

kurtarıcı bekleyen bir toplum olarak bize anlatmaya çalışır.

Her bölümde birbirinden farklı kimliklere bürünen Efruz Bey; bulunduğu ortama uygun yalanlar bulur, insanların zayıflıklarından, cahilliklerinden yararlanıp onları aldatır, insanları peşinden sürükleyip kendisini yüceltir. Ancak halkı cahil cühela gören Efruz Bey, halka kendisini bir kahraman olarak tanıtip, gökyüzüne çıkarttığında şunu unutmamıştır: Halkın onu üç gün içinde unutacağını. Üç gün içinde halk onun yıldızını düşürmüş, onu sıradanlaştırmıştır.

Ayrıca *Ömer Seyfettin*, Cumhuriyet'in ilanını göremediyse de Cumhuriyet'in ayak seslerini yakından takip etti, duydu. Eserde anlatılanlardan yola çıkarak inkılapların *Atatürk* döneminde tepeden inme olmadığını, toplumun gereksinimleri doğrultusunda geçmişten gelen sürecin devamı sonucunda olduğunu gösterir. Her ne kadar toplumun, iş bilmezlerin, aymazların peşine takıldığını gösterse de yine aynı toplumun içgüdüsel olarak mı diyelim ya da toplumun içinde azınlıkta kalan kendini bilenlerin, insanlığın yararına çalışanların sayesinde iki ileri bir geri gittiğini gösterir.

Kitabın önsözünde *Ömer Seyfettin*: "Sevgili Efruz!" diye başlar, "...Herkes seni -bizzat kendi kadar- tanır, Efruzcuğum! Bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü sen "hepimiz" değilsen bile "hepimizden bir parçasın..." diye bitirmesinden de anlaşılacağı gibi bu roman o günün toplumuna ışık tutmakla kalmayıp, günümüze de ışık tutar.

* *Ömer Seyfettin*, *Efruz Bey*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2017

Katılımcı Yorumları

Şükran CEYHAN - *Ömer Seyfettin*'in birçok öyküsünü ilköğretim yıllarında okumuştum. Efruz Bey romanının ise bizlere edebiyat derslerinde okutulmamış olmasını büyük bir kayıp olarak görüyorum. Roman mizahın inceliğiyle kullanıldığı ve Meşrutiyet dönemini ve o dönemin yozlaşan aydın tipini, devlet yapısını, bürokrasisini, aydın köylü ilişkisini, eğitim kurumlarını, toplumdaki Avrupa hayranlığını, Türkçülük v.b. gibi önemli konuları mizahi bir anlatımla işliyor. Efruz Bey adeta her devrin adamı gibi resmedilmiştir. Şu an etrafımıza baktığımızda Efruz Beyleri görmüyor muyuz? Gerçeklikten kopmuş, büyük bir hayran kitlesiyle insanları manipüle eden böyle tipleri etrafta kolayca görmek mümkün. Bu romanın ve yaratılan karakterin gücünü gösteriyorum. *Ömer Seyfettin*, toplumsal gerçekçiliğe bu denli parmak basan güçlü bir karakter yaratmıştır. Bu kitaptan önce irdelediğimiz *Yervant Odyan*'ın *Yoldaş Pançuni* romanı ve Efruz Bey; benzer romanlar olarak kendi toplumlarını, toplumsal sorunlarını aydın sorunu ve cahil halk üzerinden hicvederek anlatan, bize mizahi roman türünde güçlü örnekler veren hem çok eğlenceli hem de çok düşündürücü romanlardır...

Hüray KILIÇ - Efruz Bey tam bir ironi romanı... Efruz Bey karakteri de tam bir "sözde aydın" tipiği...

İlköğretimde öğretmenlerimizin yaz tatili ödevi olarak verdiği, eğitici, öğretici öykülerine alıştığımız, *Ömer Seyfettin* bu sefer *Efruz Bey* romanıyla "büyükleri" anlatmış.

Aydın KARAKÜÇÜK - Bu satırları biraz sıkılarak biraz da kendime kızarak yazıyorum. Neyse ki yalnız değilim diyeceğim ama bu hiçbir şeyi hafifletmiyor tabii ki.

Artı Kültür Sanat Grubu'ndaki birçok arkadaşım gibi ben de *Ömer Seyfettin*'i ilkokulda okuduğumuz çocuk öyküleriyle ve daha sonra Türkçülük akımının bir yazarı olarak tanıdım. Birkaç yıl önce Gönen'e yolum düşünce de ilçe merkezindeki heykelini görmüştüm. Sosyal medyada 36 yaşında yalnız öldüğü, bu nedenle kimsesiz sanılıp kadavra olarak kullanıldığı fotoğraflı haberleriyle dikkatimi çekmişti.

Efruz Bey karşıma bambaşka bir *Ömer Seyfettin* çıkardı. Roman biter bitmez hemen onun hakkındaki nesnel bilgilere ulaşmak istedim. Öncelikle öldüğünde kimsesiz değilmiş. Şeker hastalığı bilinmediği için yanlış bir tedavi sonucu şeker komasına giriyor ve yaşamını kaybediyor. Otopsi yapıldığı doğru. Ama bu ölümünün nedeni anlaşılması içinmiş. Mezarı önce Kuşdili Mezarlığı'ndaymış. 19 yıl sonra bu mezarlığın bir bölümü istimlak edileceği için *Ömer Seyfettin*'in mezarı TBMM kararıyla Zincirlikuyu Mezarlığına taşınmış. Sevenleri ve arkadaşlarından oluşan kalabalık bir grup da taşınma sırasında cenazeye eşlik etmiş.

Efruz Bey'e gelince... Günümüzde çevremizde o kadar çok Efruz Bey var ki? Romanda peş peşe sıralanan Efruz Bey tipleri çevremizde halay çekiyorlar. Biri, ikisi, üçü... Kimileri her akşam televizyonlarda çıkıp kafa ütülüyorlar. Dahası kimi Efruz Beyler bizi yönetiyorlar. Birçok emekçi ve düşünürün geleceği, bu Efruz Beylerin elinde maalesef. Ülkemizdeki sistem bu Efruz Beylerin elenmesine değil tersine sıyrılıp halkın başına bela olmak için çalışıyor.

Sonuçta *Ömer Seyfettin*, o günlerde gördüklerini çok güzel bir biçimde *Efruz Bey'e* giydirmiş ve koca bir imparatorluğun çöküşünün nedenlerini, yozlaşmayı göstermiştir. Şimdi bizlere bugün düşen içimizdeki Efruz Beyleri fark edip onlarla mücadele edebilmek.

Gülay YEŞİLİPEK- *Ömer Seyfettin*, kitabın girişinde şöyle seslenir kahramanı Efruz Bey'e:

"Bu küçük romanı Efruz Beyfendinin kendisine hediye ediyorum.

Sevgili Efruz !

Hayatından şu birkaç levhayı yazarken ihtimal biraz mübalağacı görüldüm. Ne yapayım ? Bu benim mizacım... Bunun için kızma. Beni affet. Hem emin ol ki, maksudum ne seni tahkir, ne de maskara etmek...

(...)

Herkes seni bizzat kendi kadar tanır, Efruzcuğum! Bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü 'hepimiz' değilsin, değilsen bile 'hepimizden bir parça'sın..."

Bu sesleniş çok şey anlatıyor. Yazar romanı mizahı bir dille yazdığını, Efruz karakterini dönemin okumuş, yarı aydın insanın tipiği olarak yarattığını anlatmıştır.

Ömer Seyfettin, *Efruz Bey*'i bir eleştiri romanı olarak yazmıştır, tıpkı *Yoldaş Pançuni*'yi yazan *Yervant Odyan* gibi. Her iki yazar da Osmanlı Devleti'nin son yıllarında aynı topraklarda esen özgürlükçü rüzgarların yarı aydınlar üzerindeki yansımaları eleştirel bir dille göstermek istemişlerdir. *Efruz Bey* gibi *Yoldaş Pançuni* de içinde yaşadığı toplumu iyi tanımıyor...

YAKU*

Aydın KARAKÜÇÜK

Ne zaman Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki irili ufaklı HES'lerle doğa katliamlarına, bozulan ekolojik dengelere dem vurulsa aklıma 2010 yapımı "*Yağmuru Bile (Even the Rain)*" filmi gelir.

Son yıllarda özellikle Doğu Karadeniz'de mantar gibi çoğalan, hemen hemen her akarsu üzerinde sıra sıra dizilen HES'ler, hem insan hem de doğal yaşamı doğrudan etkiler hale geldi. Dozerlerle, kamyonlarla gelenler, çıkardıkları kocaman kocaman seslerle, çevreye yaydıkları tozla, toprakla balıkların yüzdükleri derelerin çamurlaşmasını, insanların haftalarca bağ ve bahçelerine girememesine yol açtı. İneğin, tavuğun, kuşun, arının, çiçeğin gereksinim duyduğu sular yok oldu. Dere yatakları balçıklı, sivrisineklerin yuvası oldu. Bunu yapanlar kamu vicdanını aldatmak için ÇED raporlarını kullandılar. Daha kötüsü *Metin Lokumcu* gibi olanı biteni fark edip direnen yurtseverleri de arkalarına devletin kolluk gücünü alarak katletmekten de geri durmadılar.

Karar alıcılar ve çıkarıcılar, küresel ısınmayla birlikte bölgedeki yıllık yağış miktarının artması, su baskını ve sellerin her geçen yıl daha da can yakıcı duruma gelmesi bile doğayı tahrip edicilerin durup düşünmesine engel olmadığı gibi bu iki olay arasındaki ilişkiyi görmezden gelmeye devam ediyorlar.

2020 yılı verilerine göre bölgedeki HES sayısı 246 idi. Türkiye'nin enerji gereksiniminin

% 25'ini karşılanması gerekçesiyle HES'lere verilen izinlerin sayısı 450'leri aşmıştır. Kısaca; önümüzdeki yıllarda doğa talanlarının daha da artacağı çok açıktır.

Yazımın konusu bir film... Üstelik konusu Bolivya'da geçen Fransa, İspanya, Meksika ortak yapımı bir film... Ama yazmaya Karadeniz'den başladım. Buna zorunluydum. Çünkü hem filmin izleği hem de HES'lerde yaşananlar insana, doğaya dokunuyor. Pardon "dokunma" değil adeta "çarpma, yıkma, yok etme" denmeli buna. Sonuçta su ve suyun ticarileştirilmesi, azgın kapitalizm için eşsiz bir besin ve sömürü kaynağıdır.

Filmin senaryosu iç içe geçmiş üç katmandan oluşmaktadır. Birbiriyle bağlantısı yokmuş gibi işlense de sonunda bu üç katmanın bir izlekte buluştuğunu söyleyebilirim. O zaman en sonda söyleyeceğimi burada başından söz edebilirim. Filmin izleği "sömürü"dür. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavramın yıllar içinde amacı ve hizmet ettiği sınıf değişirse de biçimi ve kendini gizlemesi hep değişmiştir. İşte filmimiz "*Yağmuru Bile*" bu kılık değiştiren, kamuflaj olan sömürüyü anlatmaktadır. Bu nasıl olmaktadır? Yazımın devamında bunu açıklayayım.

Yıl 2000, yer Cochabamba,

Katmanlardan birini anlayabilmek için 2000 yıllarındaki Bolivya'ya bir bakmamız gerekiyor. Güney Amerika'nın oldukça yoksul ülkelerinden biridir Bolivya. Ülkenin büyük bölümü çöldür. Asgari ücret de yüz doların altındadır. İnkı medeniyetinin beşiği bu topraklarda son 500 yıl sömürüyle geçmiştir.

1967'de devrimci *Che*'nin öldürüldüğü Bolivya'da yaşanan son sömürü eylemi oldukça yakından bildiğimiz bir uygulamadır. Özelleştirme... Bolivya'da 1999 yılında ilk özelleştirme gerçekleştirilir. 2000 yılında da su çıkarma ve dağıtma hakları özelleştirilir. Bu özelleştirme sonucu su giderleri %300 artıp sıradan bir ailenin bile bütçesinde ciddi bir gider kalemi olur. Halk çareyi dağlardaki

kaynaklardan köylerine, mahallelerine kilometrelerce hendekler kazarak su getirmekte bulur. Ama özelleştirme yasasına göre bu suçtur. Yasaya göre yağmur suyunun biriktirilmesi yasaktır. Çünkü bu sular biriktirilmezse özel şirketin su havzalarına gidecektir. Yani özel şirketin suyu çalınmış sayılacaktır. Kısaca tüm su kaynaklarıyla birlikte yağmur bulutları da özelleştirilmiştir.

Sonunda yaklaşık beş yıl sürecek bir toplumsal tepki hareketi başlar ülkede. Toplumsal muhalefet su haklarının yanında işsizliğin giderilmesi ve düşük ücretlerin düzeltilmesi gibi insani hakları da kapsamaktadır. Eylemler tüm ülkeye yayılır. "Suyu ve Doğayı Savunma Birliği" adını verdikleri bir örgütlenme ile sayıları bir milyon kişiye ulaşır. Cochabamba'da meydana toplanıp ödemedikleri su faturalarını yakarlar ve özelleştirmelerin geri çekilmesini isterler. Aksi durumda ülkede hayatı durduracaklardır. Yönetim, sıkıyönetim ilan eder. Polis sokaklarda gerçek mermilerle eylemci avlar. Üç kişi öldürülür.

Bu olaylardan sonra şirket, çalışanlarıyla birlikte tüm haklarını devreder. Ama sıkıyönetim hemen kalkmaz. Bunun üzerine işçiler dört gün boyunca şehrin tüm yollarını ka-

patır. Olaylar sırasında milyonlarca Bolivyalı Cochabamba'ya yürür. Ülke genelinde bir günlük genel grev ilan edilir. Sonunda direnen halk kazanır ve özelleştirme yasası tümenden geri çekilir.

Film Üzerine,

Film ülkemizde yapıldıktan sonra gösterim için bir süre sıra beklemiş, 2011 yılında da oldukça az sayıda salonda gösterime girmiş, kısa süre sonra da vizyondan kalkmıştır. Sonuç; her şey beklenildiği gibi başlamış, gelişmiş ve sonuçlanmış.

İç içe geçmiş üç katmandan söz etmiştim. Filmde bu üç katman bir paralel kurgu tekniği ile oldukça ustaca işlenmektedir. Birinci katmanda 1511 yılında *Kristof Kolomb*'un Amerika'da yerlileri köleleştirmesi anlatılır. İkinci katmanda filmde yerli halkı oynayan insanların aynı zamanda günlük yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları, su şirketine karşı direnişleri, bunların sonucu toplumsal eylemlerin ülke geneline yayılması belgesel niteliğinde filmde yer alır. Üçüncü katmanda da 2000 yılında birinci katmandaki olayın senaryosunu çekmek için Boliviya'ya gelen bir film ekibinin çekim sürecinde halkla ve ülke

yöneticileriyle olan ilişkileri işlenir. Üç katman arasında sayısız geçiş yapılırken her bir katmanın kendi öyküsünde en ufak bir sarkma, aksama olmamakta, filmin ivmesinde düşme gözlenmemektedir. Öyle ki üç katmanda da aynı anda üç farklı gerilim ögesi peş peşe gelebilmiştir. Bu anlamda gerek senaryo gerek kurgu gerekse de teknik açıdan oldukça başarılı bir film denebilir.

Daniel

Film ekibindeki yapımcı Costa, Bolivya'yı Kızılderililer yerine onlara fiziksel açıdan çok benzeyen İnkalıları çok daha ucuza oynamak için seçmiştir. Böylece ilk sömürü örneğiyle karşı karşıya kalırız. Ama işler Costa'nın

pek istemediği biçimde gelişmeye başlar. Altın peşinde olan "beyaz adam"ın köleleştirilmesine karşı duran Kızılderili'yi canlandıran İnkalı Daniel, aynı zamanda kentte su mücahadesinin önde gelenlerinden biridir ve bir militandır. Sürekli eylemlere katılmakta, polisten dayak yemektedir. Bu nedenle Costa film için önemli bir rol oynadığı gerekçesiyle üç hafta eylemlerden uzak durması konusunda onu uyarır ama vazgeçiremez. Sonunda 10 bin dolar açıktan verir. Daniel parayı alır ama uzak durmaz. Parayı eylemlerde ve çevresiyle dayanışmada kullanır. Çünkü Daniel, çocukları için mücadele etmek zorundadır. Tüm eylemlerde en önde yürür.

Daniel'in filmde her iki mücadele içinde de lider olarak ele alınmış olması filmin izleğiyle uyuşmaktadır. Altın için köleleştirilenler, modern zamanlarda suyu çalanlarla aynıdır ve bu topraklarda bu sömürü beş yüz yıldır sürmektedir. Gerçek hayatla film içinde anlatılan sömürü öyküsü birbirlerine film boyunca öylesine sıkı bağlıdır ki izleyici kendisini imparatorluklar çağından gelip 21. yüzyıla bağlayan bir zaman tüneli içerisinde bulur.

Katmanlar arasındaki bu etkili geçişleri örneklendirmek gerekirse; film setinde Kızılderililerin yakıldığı bir sahne çekildikten sonra Kızılderili kostümleri içindeki Daniel film setine gelen polislerce tutuklanmaya çalışılır. Fakat yerli oyuncular ki bunların tamamı aynı zamanda kentlerindeki su eylemlerinin birer parçasıdır, karşı gelerek Daniel'i polisin ellerinden kaçırlar.

Bir başka sahnedeysen senaryo gereği Kızılderili ka-

dınların kucaklarındaki bebekleriyle Kristof Kolomb'un köpekli adamlarından kaçarken nehirde bebeklerini boğmaları istenir. Kadınlar tepki verirler. Yönetmen boğma sahnesinde oyuncak bebeklerin kullanılacağını anlatsa da kadınlar oynamayacaklarını Daniel aracılığıyla yönetmene iletirler. Çocuklarını hiçbir şey için tehlikeye atmayacaklardır. Yönetmen Sebastian bu sahnenin filmin en önemli sahnelerinden biri olduğunu, tarihte de bu olayın birebir gerçekleştiğini söylese de kadınlar kabul etmezler. Bu tavır başka değerler, para üzerine kurulmuş hayatlar yaşayan film ekibini hayretler içerisinde bırakır. Daniel "Filmden de önemli şeyler vardır" diyerek kadınların tavrını destekler. İnkalılar ile Kızılderililer arasındaki yaşama bakışları ve mücadeleleri arasındaki bu fark da filmin bir başka lezzetli yeri diyebiliriz.

Costa

Yapımcı Costa, film ekibinin çekimleri sırasında karşılaştığı her sorunu parayla aşmaya çalışmaktadır. Daniel yakalanıp hapse girdiğinde polise rüşvet vererek onu çıkarır. Dahası çekimler bittikten sonra Daniel'i polislere teslim edeceğine de söz verir. Çünkü milyonlar yatırdığı filmin bitmesi, Daniel'in özgürlüğünden çok daha fazla önemlidir.

Filmde Kızılderililer yerine İnka yerlilerini

kullanarak oyuncu maliyetlerini günlük 2 dolara düşürmekle sürekli övünür. Bunu halk anlamasın diye İngilizce olarak telefonda böbürlenirken İngilizce bilen Daniel'e yakalanır.

Costa'nın tek amacı, bu ülkeden filmini bitirip çıkmaktır. Bu nedenle ekibi bir arada tutmaya çalışmaktadır. Oyuncu seçmeleri sırasında Daniel'in isyankar ve "yola gelmez" tavrını gördüğü için oyuncu kadrosuna almak istemez ama Yönetmen Sebastian'ın ısrarıyla almak zorunda kalır. Düşündüğü de başına gelir. Daniel'in militan kişiliği, sık sık eylemler nedeniyle dayak yemesi, iç-

ri girmesi nedeniyle Costa düşündüğünden çok daha fazla para harcar. Ancak Costa'nın anlamadığı bir şey vardır. Bunu da sorar: "Neden yaşamını bu derece tehlikeye atmaktadır?" Daniel'in yanıtı: "Çünkü su hayattır" olur. Bu yanıtın Costa'yı düşündürmesi belki de filmin en önemli devinim noktasıdır. Çünkü Costa'da hafif de olsa bir değişim başlamıştır.

Film Ekibi

Film ekibi bu süreçte çevrelerinde olan bitenlerden etkilenmekte ve taraf seçmeye mecbur kalmaktadır. Hepsi de halkın yoksulluğu karşısında üzülmekte ancak kendi burjuva yaşantılarına dokunmayacak şekilde uzaktan izlemeyi tercih etmekte çatışmalarından da çok korkmaktadırlar.

Film senaryosunda Kızılderililerin uğradığı kıyımaya karşı gelen, bu uğurda kutsal kralı karşısına alan bir pederi canlandıran oyuncu; çevrede olan bitenden çok korkmakta, çatışmalar başladığında da çekimleri bırakıp ülkeden kaçmak isteyenlerin başında gelmektedir. Filmin ekibindeki diğer insanların tavrıları da çok farklı değildir. Provalarda ve akşam yemeklerinde birbirlerine attıkları söylevlerden, öykündükleri tarihsel kahramanlardan eser kalmaz.

Sonunda Cochabamba halkının başlattığı ve Bolivya sathına yayılan direnişin tam ortasında kalan film ekibi can güvenlikleri kaygısıyla uzaklaşmaya karar verirler. Yollar eylemciler tarafından kesilmiş, ulaşım tamamen durmuş, hükümet sıkıyönetim ilan etmiştir. Sokaklarda çatışmalar devam etmekte insanlar vurulmakta, insanlar çatışmaktadır. Küçük burjuva tavırlarıyla film ekibi sokaklardaki vahşete öfke duysalar da ülkeyi terk ederek kendilerini kurtarmanın peşine düşer.

Costa, ekibi gönderip arkalarından yola çıkacakken Daniel'in eşi yanına gelir ve kızlarının çatışmaların ortasında yaralandığının haberini verir. Kız yalnızdır ve hastaneye ulaştırılması gerekmektedir. Kadın, Costa'nın çevresini ve gücünü kullanarak yardım etmesini ister. Costa için bir karar anı gelir. O ana değin üstüne giydiği bireycilik giysisini çıkaracak mıdır yoksa yoluna mı gidecektir? Sebastian onlarla birlikte gelmesini ister. Sonunda Costa içindeki sorgulamayı bir kenara bırakıp yardıma karar verir. Anneyi yanına alır, arabasıyla kente gider. Çatışmaların, eylemlerin ortasına dalar. Yolda kadınların eteklerinde topladıkları taşlarla barikat kurduğuna, halkın büyük bir inançla direndiğine ve gördükleri karşısında günlüğü iki dolara çalıştırdığı insanların hayata tutunma savaşına bu kez daha yakından tanık olur. Kıza ulaşır ve onu oradan alıp hastaneye ulaştırırlar. Costa'nın sayesinde kız ölümden dönmüştür.

Eylemlere katılan Daniel'in yokluğunu aratmamış, kızı bir baba gibi koruyup kollamıştır. Dahası bunu hiçbir çıkar için de yapmamıştır.

Veda vakti gelmiştir. Çatışmalar son bulmuş, sokaklar kazanılan hakların gölgesinde derin bir sessizliğe gömülmüştür. Costa, Daniel'e bundan sonra ne yapacağını sorar. Yanıt bellidir: "Hayatta kalmaya çalışacağım. En iyi yaptığım şeyi yani..." der. Costa ise küçük burjuva hayatına geri kaçacaktır. Muhtemelen de oralara bir

daha gelmeyecektir. Sonuçta kalıp mücadele etmek zorunda kalan bir emekçiyle yüz yüzedir ve onun kadar güçlü değildir. Ama yine de anlıyoruz ki Bolivya'ya gelen Costa ile Bolivya'dan ayrılan Costa aynı değildir artık.

Özellikle bu sahneye sınıfsal açıdan baktığımızda fark ediyoruz ki; dünyayı gitme şansı ve olanağı olanlar değil, kalıp direnmek, savaşmak zorunda olanlar değişir.

* YAKU: Güney Amerika'nın And Dağları Bölgesi'nde konuşulan Keçuva dilinde SU anlamına gelmektedir

KAYNAKÇA:

1-<https://www.enerjigazetesi.ist/toplam-enerji-ihiyacimizin-yuzde-25ini-dogu-karadeniz-bolgesi-karsiliyor/> (Enerji Gazetesi-Erişim tarihi: Nisan 2024)

2-<https://ekolojiagi.wordpress.com/2011/10/20/cochabamba-su-savaslari%E2%80%99nin-oykusu-yagmuru-bile/> (Ekin Akçay- Ekoloji Ağı- Erişim tarihi: Nisan 2024)

3-<https://www.youtube.com/watch?v=8h-lmYNMwo40>(Karadeniz'de HES'leryaşamı nasıl değiştirdi? - BBC News Türkçe(1. Bölüm)-Erişim tarihi Nisan 2024)

Katılımcı Yorumları

Şükran CEYHAN - "Su hayattır!" filmin en etkili diyaloglarından biriydi. Evet susuz bir hayatı düşünmek hiçbir canlı için mümkün değil.

Filmin başı Bolivya'da çekilecek bir film için figüran seçimini gösteren uzun kuyrukla başlıyor. *Kristof Kolomb*'un kıtaya geliş öyküsünde emperyalistlerin yerli halkı sömürmesi çekilecektir. Ancak o günden bugüne değişmeyen tanıdık bir hikaye bu... Yerli halkın sahip olduğu tüm zenginliklerin, doğal kaynakların ellerinden alınıp, yerine Hristiyanlığı ve Tanrı'yı onlara veren Batılı emperyalistlerin yıkımlarının öyküsüdür. Yoksulluk kilise ve dinle soslanarak kabullenilmesi kolaylaştırılır. Filmde ağaçtan büyük bir haç yüksek bir tepeye taşınır. Bu Avrupa kıtasından gelen sömürgecilerin kullanacakları silahı anlatan ve aynı zamanda sömürünün heybetini gösteren en iyi metafordur.

Film içinde filmle iki konu paralel işleniyor. Biri çekilen tarihi film, *K. Kolomb*'un kıtaya gelişi... Diğeri ise bu filmde günlüğü iki dolara figüran olarak oynamak için uzun kuyruklar oluşturan yoksul Bolivyalılar... Bu insanlar zor şartlar altında yaşamaktadırlar ve en büyük sorunlarından biri ise su sorunudur. Hükümet sularını özelleştirmek istemektedir. Bir yandan sularını uluslararası kapitalist bir firmaya vermemek için protesto ve mücadelelere katılır, diğer yandan filmde rol alırlar. Ama ilginç olan film çekimlerinde ve gerçek hayatta karşı karşıya geldikleri ve ellerinden alınmak istenen şeyler paralellik gösterir. Emperyalizm tarihin derinliklerinden sömürü imparatorluklarıyla gelmiş ve uluslararası kapitalist firmalara dönüşerek günümüzde de devam etmektedir. Peki yaşamın kaynağı olan sularını bu kez verecekler midir? Kaybe-

decek hiçbir şeyi kalmayan bu insanlar hayatları pahasına mücadele edecek ve bu kez sömürülmeye "dur" diyeceklerdir. Bu protestolar filmin çekimini de baltalayacak ve film ekibindeki kişilerin karakter dönüşümlerine neden olacaktır. Her izlediğimde daha ince detaylar yakaladığım bu filmi izlemediyseniz kesinlikle öneririm.

Ayşe MUTLU - Film izlerken gözümün önüne *Gezi Parkı Direnişi*'miz geldi. Su için direnen bir halkla ağacını korumak için direnen bir başka halk. Karşılarında da suyunu ticarileştiren şirketleri korumak için kendi halkına saldıran bir devletle gölgesini satmadığı ağacı kesmeye kalkışan bir başka devlet. Taraflar net bir şekilde ortadaydı filmde ve günümüzde...

Film bir yerde *Marks*'ın "İnsanlık tarihi bir sınıf savaşımı tarihidir" sözünün ne kadar gerçekçi olduğunu da göstermesi açısından da dikkat çekici geldi bana. Film yapımcısı ucuz insan çalıştırma derdinde; *Kristof Kolomb* ve adamları yerli halkı korkutarak, ezerek onları köleleştirerek kralına altın götürme derdinde, Hristiyan din adamları dinlerini yaymak için yerli halkı safatalalarla kandırmaya çalışmakta, yönetmen filmini bitirebilmek için oyuncusunun özgürlüğünü pazarlık konusu yapabilmekte, devlet yetkilileri halkın tüm insani hak taleplerini bir kıskırtma olarak görmektedir.

Değişen ne var? Aslında çok şey var. Dünya her zaman Daniel gibilerinin, *Metin Lokumcu* gibilerin mücadelesiyle ayakta durmakta, ezenler hiçbir zaman meydanı boş bulamamaktadır. Bulamayacaktır da... Dün, bugün ve yarın...

Zincirli'den Eserlerimizin Götürülüşü OSMAN HAMDİ BEY'İN ÖTEKİ YÜZÜ*

Yaşar YILMAZ

Hüray KILIÇ

Artı Fanzin'in 7. sayısında Bir Tablonun Yolculuğu başlığı altında Kaplumbağa Terbiyecisi tablosuyla ressam, müze müdürü *Osman Hamdi Bey'i* tanıtmıştım.

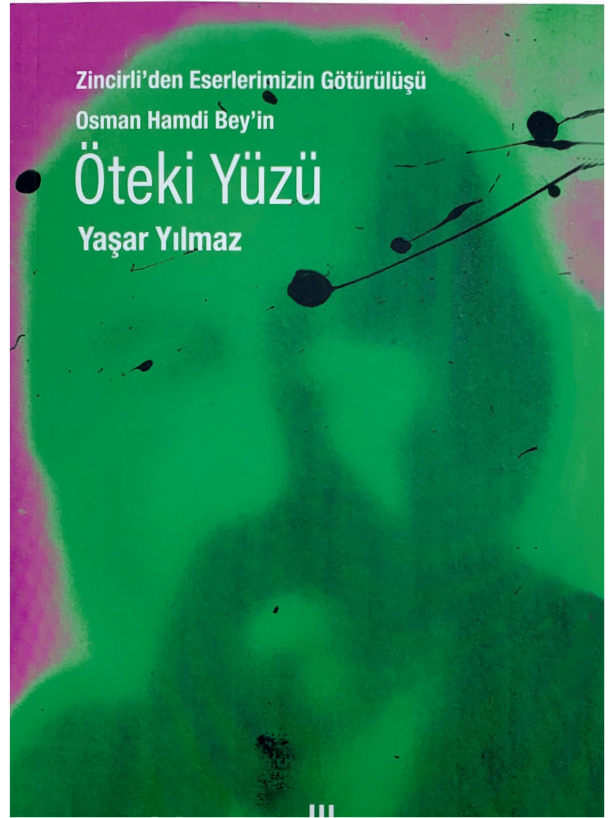
Yazar *Yaşar Yılmaz* "Zincirli'den Eserlerimizin Götürülüşü, Osman Hamdi Bey'in Öteki Yüzü" adlı kitabında *Osman Hamdi Bey* hakkında doğru bilinen yanlışları ortaya koyarken, belgeler ve mektuplarla şaşkınlık yaratıyor ve kitabında Türk arkeolojisinin öncülerinden *Osman Hamdi Bey'i* tartışmaya açıyor.

Osman Hamdi Bey'in sekiz yerden maaş almasına karşın, gerek iki yalı ve çalışanların masrafları, gerekse kumarı sevmesi nedeniyle tefeci sarraflarla ilişki kurmak zorunda kalmıştı. Banker-tefeci *Baltazi* Ailesi'yle ilişkisinden dengesiz bir harcama içinde olduğunu anlıyoruz. Yabancı emperyalistler onun bu zaafını çok iyi değerlendirmişlerdi.

Osman Hamdi Bey'in Alman arkeolog arkadaşı *Karl Humann* başta olmak üzere 'ödünç' verdiği, hâlâ Berlin müzelerinde sergilenen eserleri *Yaşar Yılmaz* belgeleriyle göz önüne seriyor. *Osman Hamdi Bey'in Sultan Abdülhamid'i* ikna ederek yurtdışına gönderdiği Bergama, Magnesia, Didim, Efes, Priene'deki eşsiz eserleri bugünkü fotoğraflarıyla tek tek belgeliyor.

Zincirli, Gaziantep-İslâhiye'ye bağlı bir köyümüz ve hemen onun yanındaki *Hitit*

dönemi eserlerin bulunduğu höyük. *Osman Hamdi*, Alman *Karl Humann*'ın buradaki eserlerle ilgilenmesini istiyor ve sonraki yıllarda kazılardan çıkan eserlerin o günkü yasa delerek yurtdışına çıkabilmesi için bağlı olduğu bakanlığa uygunluk raporları veriyor. Otuz yıl, arkeolojik ve öteki kültür varlıklarımızdan sorumlu tek kişi olarak Batı Anadolu'dan giden eserlerimiz için de aynı şekilde hem *Asar-ı Atika Tüzüğü'nü* delen, hem de eserlerimizi 'basit, kıymetsiz, verilebilir eserler' olarak gösterdiği raporlar Osmanlı arşivinde var. Bu raporlar *Yaşar Yılmaz*'ın kitabında belge olarak bulunuyor.

* Yaşar Yılmaz, *Zincirli'den Eserlerimizin Götürülüşü, Osman Hamdi Bey'in Öteki Yüzü*, Korpus Yayınları, 2023.

<https://www.milliyet.com.tr/kultur-sanat/osman-hamdi-beyin-sasirtan-yuzu-6972026>

KESİN DÖNÜŞ

Sevdiye KURUCU

Trakya'nın Karadeniz'e yakın köylerinden birinde yeni yapılan parkın içindeki gasilhanenin bahçesinde on beş, yirmi kadar kadın ve erkek Almanya'dan gelecek Mesude'nin tabutunu bekliyorlardı. Hava o kadar soğuktu ki bahçeye yeni giren arabalardan inen kadınları bekleme odasına yönlendiriyorlardı. Küçük bir penceresi olan bekleme odasında yirmi kadar sandalye yerleştirilmişti. İçerde Mesude'nin en yakın akrabası olan kadınlar üzgün ifadelerle oturuyor, gençler telefonlarıyla meşgul görünüyor, bir kısmı pencereden dışarı bakıyordu. Hava muhalefeti nedeniyle Yurt dışından gelecek uçağın rötör yaptığı haberini aldıklarında sıkılmışlar ama bugünü burada geçirmelerinin gerekli hatta vefa borcu olduğunu kabul ettiklerinden sakince beklemeye başlamışlardı. Uzun süren sessizlik ortamından sıkılan büyük hala Kâmile: "Kesin dönüşü böyle mi olacaktı Mesude'min. Emekli olduğunda burada yaşayacaktı. Senelik izinleri, geldiklerinde oturacakları apartmanın tadilatıyla uğraşmakla geçirdi. Gençliği yaban ellerde çalışmakla geçti. Yaşlılığında rahat edecekti. Yıllarca hasret kaldı herkese. En çok da kızı Semra'ya. Torunlarını hiç göremedi. Hepsi büyümüş, üniversite bitirmiş, doktor, avukat olmuşlar. Bakalım Semra çocuklarını alıp gelecek mi annesini uğurlamaya. Mesude'nin vasiyeti varmış, cenazeme gelmesinler, demiş."

Kâmile halanın sözlerinden etkilenen gençleri ağlamaya başladı. Mesude'yi uzun bir süredir görmemişler, hatta ağır hasta olduğunu bile duymamışlardı. O hepsinin hayatına bir şekilde dokunmuştu. Herkesle çok güzel anıları vardı. Neredeyse kırk yıldır kocası ve iki oğluyla Almanya'da yaşıyordu. Her yıl Türkiye'de geçirdikleri senelik izinlerinde tüm akrabaları dolaşır, kimine kıymetli hediyeler verir, kimine para yardımı yapardı. Kocası Rıza ve iki oğluyla Almanya'dan kara yoluyla geldikleri arabalarının üstündeki seyyar bagaj dahil arabanın her noktası eşyalarla dolu olurdu. Hediyelerin çoğu kızı Semra içindi. Komşularına da uzak akrabalarına da mutlaka hediyeler getirirdi. Yıllar böyle geçti. Birkaç yıl önce kocası Rıza, emekli olup İstanbul'a dönmüştü. Kocasından bir hafta haber alamayınca akrabalarına haber vermiş, kapıyı çilingirle açtıran yakınları, Rıza'nın evde ölüsünü bulmuşlardı. Kocasının ölümünden sonra o da emekli olmuş ancak Türkiye'ye dönememişti. Uzun yıllar ağır çalışma şartlarından ve yaşadığı streslerden zayıf düşen bedeni artık dayanamayarak hastalanmıştı. Almanya'da daha iyi tedavi edileceğini düşünen iki oğlu onu yalnız bırakmamışlardı.

Bekleme odasındaki hüznü biraz dağıtmak ve birbirleriyle konuşmayan akrabaları biraz kaynaştırmak isteyen Mesude'nin ablasının kızı Sevda, Kâmile halaya: "Mesude teyzemin çocukluğu, gençliği nasıldı? Sen bilirsin o yılları. Çocukluğu zor geçmiş. Hadi biraz anlatsan" deyince uzun süredir, tahta sandalyede oturmaktan beli tutulan yaşlı kadın hareketlendi.

"Mesude İkinci Dünya Savaşı'nın en sıcak günlerinde köydeki evimizde doğdu. O zaman hastane nerede. Ebe yok, doktor yok, doğumda, hastalıkta köydeki kadınlar birbirine yardım ederlerdi. Mesude masmavi gözlü, sapsarı saçlı doğunca çok şaşırmıştık. Çok güzeldi. Bizim sülalede herkes kumral ya da esmer koyu renk gözlüdür. Rahmetli babaanneme benzemiş, dediler. Her gören bayılıyor şansı güzel olsun diyordu."

Sevda: "Anne sen de anlatsana Mesude teyzemi, deyince abla Süheyla: "Aramızda üç yaş var. Savaş yıllarında geçti çocukluğumuz. Çalışmaktan çocukluğumuzu da gençliğimizi de yaşayamadık. Anneme ev işlerinde yardım ederdik. Hayvanlara da bakardık. İnek sağardık. Selime'yle Faize'yi de Mesude'yle ikimiz büyüttük sayılır."

Kâmile hala sözünü kesti Süheyla'nın: "Dünya Savaşı vardı ama biz savaşa girmemiştik. Kıtık vardı ama ağabeylerim sayesinde aç kalmadık o yıllar. Bizden önceki kuşak bizden çok acılar çekmiş. Doğdukları, yaşadıkları topraklardan sürgün edilmişler. Annem anlatırdı. Günlerce süren tren yolculuğundan sonra Bulgaristan'ın Plevne kasabasından İstanbul'un Aksaray semtine getirilmişler. Caminin medresesinde aylarca kaldık derdi. Daha sonra bu köye gönderilmişler. Devletin verdiği küçük toprakları ekip biçmişler."

Mesude'nin küçük halası Feriha söze karıştı: "Dünya Savaşı haberlerini mahalle kahvesinden öğrenen ağabeyimden dinliyorduk. Radyo bile yoktu o zamanlar. Bizim başbakanımız sayesinde savaşa girmemişiz. Her yerde kıtlık varmış, hükümet tarım yapan ailelerin elindeki buğday, mısır, ayçiçeği gibi ürünlere el koyuyormuş. Ağabeyim evin bahçesinde kazdığı büyük bir çukurun içine çuvalarla un, bakliyat doldurmuştu. Üzerini önce tahtalarla kapatmış sonra toprak örterek çiçeklerle kaplamıştı. Askerler evlere baskın yapıyordu. Neyse ki bizim gizli ambarı bulamamışlardı."

Uzun süre bekleyecekleri anlaşılınca eski günleri konuşmak iyi gelmişti. Savaş yıllarında doğmamış, yaşamamış olanlara ilginç geliyordu büyüklerin anıları.

Büyük halanın kızı Edibe: "Gençler, siz bilmezsiniz köyün eski halini. Ben Mesude'yle yaşıtım. Köyde yaşamak çok zordu o yıllar. Köyde elektrik yoktu. Kullanma suyu bahçe-deki kuyulardan çekilirdi. İçme suyu birkaç kilometre uzaktan taşınıyordu. Mesude ortanca çocuktuk ama daha on yaşında bile de-

ğilken bütün yük onun sırtındaydı. Annesine yardım ettiği, kardeşleriyle ilgilendiği yetmi-yormuş gibi atların bakımı, ineklerin sağılması gibi işleri de ona yaptırıyorlardı. Biraz daha büyüyünce tarlada çalışmaya başlamıştı. Becerikli olmasının cezasıydı sanki. O da hiç şikayet etmez, koşturur dururdu."

Sevda: "İlkokulda, ortaokulda yaz tatillerinde köye gönderilerdi beni. Üç teyzem, dayım, yengem, kuzenler, anneannem, dedemle ne güzel günler geçirirdim. Masal gibiydi köy yaşamı. Trakya'da harmanda dövene binen son nesildenim galiba. Siz büyükler bunları yaşadınız ama benden küçükler göremedi. Birkaç yıl içinde köy hayatı değişti. Unutamadığım anıların başında köydeki eğlenceler gelir. Köye gelen her misafir için hoş geldin partisi gibi eğlence düzenlenirdi. On beş yaşımıdayken benim için bile yapmışlardı diye hatırlıyorum. Kızlar darbuka eşliğinde türküler söyler karşılama oynarlardı: 'Cıyın' derlerdi değil mi? Erkekler, hangi kızı beğeniyorsa tam onun karşısında durup işaretle kızın dikkatini çekerd. Mesude teyzeme köyün bütün erkekleri bakardı sanki" deyince Mesude'nin en küçük kardeşi Faize: "Eğlence gecelerinden sonra köyün gençleri sabaha kadar bizim sokakta dolaşırlarmış. Abim sabaha kadar nöbet tutardı. Sokaktan geçen delikanlıları kovalarmış. Bir sürü delikanlı dayak yemiştir."

Eski günleri anmak aralarındaki buzları sanki eritmişti. Biraz da olsa gençlik günlerini anımsamak hepsine iyi gelmişti.

Yeğenlerden biri: "Rıza enişte şanslıymış, neden onu seçti teyzem?" diye sorunca Faize: "Ablam hiçbirini beğenmiyordu aslında, Rıza enişte İstanbul'da iş bulmuş, ablam sadece köyden kurtulmak için onunla evlendi. Ablamla Rıza enişte hiç anlaşamadılar aslında. Rahmetli enişte sadece kendini düşünürdü. Ablam, Almanya'da hem fabrikada çalışıp hem iki çocuk büyütürken maddi manevi hiç destek olmadı. Adam tüm parasını İstanbul'da yatırım için dükkanlara evlere yatırdı. Onların hayrını da göremedi ne yazık ki."

“Zavallı teyzem” dedi Sevda: “İlkokula bile göndermemişler. Okuma yazma bilmeden Almanya’da ne zorluklar çekmiş. Ben olsam bu konuda annemi babamı affetmezdim. Beş çocuktan sadece onu okula göndermemişler. Kardeşleriyle beraber gidebilirdi yaşı biraz büyük olsa bile. Almanya’ya onlara gittiğimde teyzemle uzun uzun sohbet etme fırsatını bulmuştuk. Çok sorunları vardı. En fenası da geçmişle hesaplaşamıyordu bir türlü. Kendi kendine okumayı yazmayı sökmüştü ama kendini hep eksik hissetmişti o güne kadar. Annesini, babasını hala affedemiyordu. Kör, sağır, dilsiz gibiydim sanki diyordu. Enişteyle de neredeyse aynı evde yaşamalarına rağmen hiç görüşemiyorlardı. Biri gündüz, diğeri gece çalışıyordu. Ama teyzem en çok İstanbul’da bıraktığı kızı Semra’ya üzüldü.”

Mesude’nin ablası Süheyla: “Okula gideceğimiz dönemde köyde tek bir öğretmen vardı. Ben üçe kadar gittim. Okuma yazma öğrendim sadece. Mesude’nin okula gideceği yıl köyün öğretmeni okulu bırakıp gitti. Üç yıl sonra iki öğretmen geldi ama annemler yedi yaşına gelen Selime’yi gönderdiler okula. Mesude on yaşındaydı. Onu okula göndermediler. Çünkü anneme en çok yardım eden oydu.”

Yeğenlerden biri: “Sen şanslıymışsın Süheyla teyze” dedi. “Kısa süre olsa da okula gidebilmişsin, bir de iyi bir adamla evlenip köyden kaçmışsın.”

“On yedi yaşındayken evlenip Ankara’ya gittim. Benim hayatım da kolay olmadı.”

Küçük kardeş Faize “Ablam, Rıza enişteyle evlenip İstanbul’a gidince geçinmek için dikmiş başlandı. O işte de çok yetenekliydi. Her iki elini de kullanırdı. Bize de çok elbise dikti. Enişte demir dökümde çalışıyordu, maaşı çok düşüktü. Almanya fırsatı doğunca düşünmeden kabul ettiler. Semra’yı da annemle bana bıraktılar.”

Semra’yla aynı yaşlardaki yeğenlerden biri: “Üç dört yaşında annesinden ayrılan Semra ne çocukluğunu yaşayabildi, ne genç-

liğini. Anne sevgisinden uzak, üstüne üstlük birkaç sene içinde iki erkek kardeşi doğmuş ve söz verdikleri halde Almanya’ya aldırma-mışlar onu. On beş yaşında evden kaçtığı-nı hatırlıyorum. Neyse çabuk bulunmuştu. Sonra yaptığı seçimler çok eleştirildi ama bu koşullarda yine de kendine bir hayat kurdu.”

Semra’nın seçimlerini tasvip etmeyen küçük teyze öfkesine engel olamadı. Yüzü kızardı, sesi çatallaştı: “Biz, Semra’yı en iyi koşullarda büyüttük. Annesi her yıl izinde onun için geldi Türkiye’ye. Bavullar dolusu hediyeler getirdi. Daha çocukken çeyizini hazırladı onun. Ama Semra ne yaptı? Gitti tesettüre girdi. Sonra gitti, Kürt bir çocukla evlendi. Adam yalancının teki. Semra’nın anasının babasının parasında gözü olduğunu daha o zaman anlamıştım.”

“Sen de çok acımasızsın” dedi ortanca kardeş Selime: “Anne kızın arasını bulacağına yangına körükle gittin. Ablam kızıyla konuşmadı bir türlü. Sen de taraflı haberler verince araları tamamen açıldı. Dört çocuğunu annesine göstermedi. Ablam torun sevedemedi. İşte yıllar geldi geçti. Onlar da anneanne, dede, dayı sevgisini yaşayamadılar. Bugün cenazeye gelseler ne olur ki. Yazık oldu hepsine.”

Küçük kardeş Faize bu eleştiri karşısında iyice öfkelenildi: “Bilmediğiniz şeyler var. Kürt damat becerikli çıktı. Rıza eniştenin dükkanına el koydu. Enişte evde öldü kaldı. Emekli olup Türkiye’ye dönmüştü. Tam rahat edeceği dönemde. Sebebi kalp krizi dendi. Ben bu ölümden şüpheliyim.”

“Sen neler diyorsun?” dedi Mesude’nin ablası Süheyla: “Bu büyük bir suçlama, kaç yıl geçmiş artık bu defteri kapatın. Zavallı kardeşime üzülüyorum ben. Tam rahat edeceği zamanda. Kesin dönüşü böyle olmamalıydı.”

Dışarıda hareketlenme başlamıştı. Cenaze arabası gelmiş, kocaman siyah tabut gasilhaneye taşınıyordu.

Mesude’nin kardeşi Selime: “Ablamı uzun süredir görmedim. Helallaşayım” diyerek

mantosunu çıkarıp dışarı fırladı. Akriba kadınlardan biriyle birlikte ablasını yıkayacaklardı.

Bekleme salonunda bekleyenler kısa süre sonra dışarı çıkıp mezarlığa gidecekleri için hazırlanmaya başlamışlardı.

Selime'nin gasilhaneye girişinden on dakika sonra yıkama bölümünün kapısında bekleyen görevli kadın bahçede bekleyenlere seslendi: "Mesude' hanımın oğlunu çağırıyorlar içerden, yanlız cenaze gelmiş."

ŞİİR

Hasan Hüseyin KORKMAZGİL

Bıçak Kemikte

eti geçti

duydun mu?

bıçak kemikte

duymadınsa duy artık

behey Allah'ın kulu,

bıçak kemikte.

duy da silkin n'olursun

bu ne biçim uyku bu.

bıçak kemikte

verilmemiş alınmış hep

yük vurulmuş dağlar gibi-insanlık bu mu?

çalıyor sömürünün imdat çanları

kımıl da kurtar şu onurunu

bıçak kemikte

topraksa paylaşılmış kıyılsa yağma-
lanmış,
umut hacizde,
ya bu neyin puşluğu bu
sana yokluk sana yasak sana dam
insan değil -hâşâ- bir yağmacı soyu bu,
bıçak kemikte

üretensin yaratansın yürütensin dağları,
bakma öyle kilit kilit, duvar duvar.
yetsin artık bu susku
bıçak kemikte

anasın boynun bükük babasın kolun
kırık

oğullar kan içinde

kaldır artık başını

"kalsın benim dâvam dîvana kalsın"

demiş ozan

O dîvan sensin artık

bıçak kemikte